

*Diplomatické
deníky
1993-2000*

*Země, které už
nevzdávají
víza*

Hynek Kmoníček

nastole

Země, které už nevydávají víza

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihynastole.cz
www.albatrosmedia.cz

Hynek Kmoníček
Země, které už nevýmývají víza – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Země, které už nevydávají víza

Diplomatické deníky 1993–2000

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na www.restorio.cz.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Obsah

Úvod	7
Východoafrický deník	17
Západoafrický deník	61
Ostrovní deník	95
Komunistický deník	111
Asijský deník	139
Snový deník	207
Poděkování	235
O autorovi	236

ÚVOD

Vzpomínky jsou jako cesta do země, která už dávno nevydává víza, říkala Janet Malcolm, slavná americká novinářka, co nebyla ani Janet, ani Malcolm, ale jistá Jana Wienerová z Prahy.

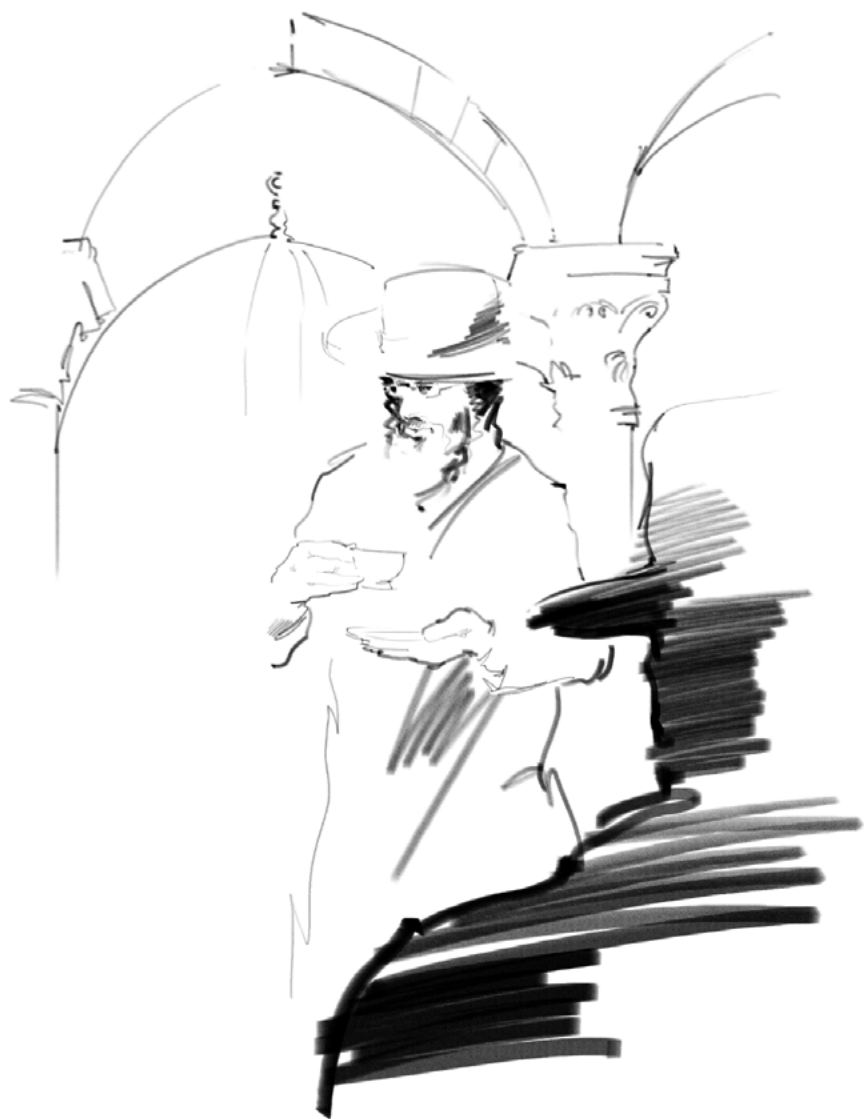
Když v roce 1990 napsala svůj bestseller *Novinář a vrah*, rozzuřila v něm spoustu svých kolegů myšlenkou, že vztah mezi novinářem a jeho zdrojem musí být už z principu nemravný a zcela neobhajitelný, protože novinář ve svém partnerovi vždycky jenom budí iluze, aby z něho dostal informace. Novináři tudíž nejdou za pravdou, ale za tím, aby si je přečetlo co nejvíc čtenářů.

Dívám se na svoje deníky z posledních dvaceti šesti let diplomatického života a duch nebožky Jany mi našeptává: „Tohle ještě můžeš říct? Nezrazuješ právě tím důvěru toho, kdo se ti svěčil s tím, že jsi diplomat? Nejsi nakonec spíš novinář, i když bys měl být zpovědník? A to, co píšeš, nakolik to je nebo to tenkrát byla objektivní pravda? A jaký je mezi těmito dvěma pravdami, subjektivní a objektivní, tehdejší a dnešní, vlastně rozdíl?“

Na moji obhajobu lze říci, že tyto deníky jen popisují to, co a jak jsem před nějakými deseti dvaceti lety opravdu viděl, slyšel a cítil. Co není zapomenuto. Nebylo by ten dnešní pohled s čím srovnávat. A nenárokuji si pravdu, skrývám identitu těch, u nichž je to ještě potřeba. Vím, že diplomaté nesmějí lhát, rozhodně ale mohou vynechávat.

Je to cesta krajinou vzpomínek na svět, co býval. Svět, který ještě dnes pořád existuje, i když už jenom jako svůj vlastní odraz ve světě dnešním.

Takový, jakým jsem býval, cestuji zemí, která už nevydává víza.

Ještě si pamatuji, jak to začalo. Toho odpoledne bylo v Jeruzalémě tak teplo, že kdo mohl, zalezl domů, do stínu. Moje „doma“ byla jedna menší kachlíková místnost bez oken, vyzdobená uprostřed igelitovým závěsem skrývajícím amatérskou konstrukci pro umývání dámských dlouhých vlasů, matrace na zemi a nelogická židle. Nestálo za to na ní sedět, protože stůl tam nebyl. To se ostatně v případě prostoru, který byl až donedávna ne zrovna prosperujícím kadeřnickým Salonem Rina, dalo tak nějak očekávat. Zcela jistě se ale nic podobného nedalo legálně pronajmát na bydlení. Díky tomu bylo moje „doma“ až hříšně levné, zvláště vzhledem ke své poloze v samotném centru Jeruzaléma.

Žil jsem tu poslední rok, a říkám-li žil, pak vědomě ŽIL každou vteřinu svého života, nejvíc, jak jsem to kdy ve svém životě cítil. Nikdy předtím jsem nebyl ve společnosti, kde se tak nějak automaticky a celkem nevzrušeně počítá s tím, že lidé kolem vás budou umírat. Bylo to období druhé palestinské intifády, hnutí, které se snažilo žít v Izraeli znepríjemnit natolik, že Izrael nebude mít čas znepríjemňovat život Palestincům na druhé straně zdi. Autobusům MHD jsem se raději vyhýbal, protože už vybuchovaly každé dva měsíce, a kavárnu u nás na rohu Palestinec s kalašnikovem a bombou také navštívil. Zákazníci ho stihli zastřelit, než se odpálil. Všudypřítomnost a naprostá nahodilost smrti změnily najednou život na zcela nesamozřejmý, a právě o to intenzivnější. Nikdo nemohl vědět kdy, jak a proč. Člověk najednou při vědomí všudeobcházející smrti viděl, cítil a nahmatl to, co nikdy předtím. Probudilo se v něm zvíře s jeho původními instinkty.

Byly dny, kdy jsem ve starém arabském městě hned za damašskou bránou cítil, že je dnes něco jinak. Nedokázal bych přesně popsat co, ale naučil jsem se věřit pocitům. Prodavač baklažánů volal jinak. Melouny jako by měly špatný tvar. V postranních uličkách stáli jiní lidé. V takové dny jsem hned odcházel pryč. Vyhnul jsem se tak možná několika teroristickým incidentům. Většinou se ale ten den nestalo nic. Přesto jsem na ten pocit spoléhal stále víc a víc jako na záchrannou vestu. Bílé kameny Jeruzaléma jsou jako náboženská víra ve městě, které nic nepohlcuje, jen zesiluje.

A o letním slunci to platí také. Toho odpoledne, o kterém mluvím, se slunce rozhodlo sežrat celé město, i s mešitou al Aksá, i s Božím hrobem, s Armény, s mnichy, prodávající zeleniny, s ortodoxními ješivami, rozemlít celou tu směs do jediného žhavého prášku a nechat ji zářit do žhavé letní noci.

Když bylo venku takhle teplo, uvnitř „doma“, bylo o to tepleji. Vydal jsem se tedy za klimatizací na horu Skopec, ke svému počítači na Hebrejské univerzitě. Po delší době jsem tam našel e-mail z Čech. V létě, až tady skončí semestr, se mám vrátit do Prahy a přijít na ministerstvo zahraničí, kde budu zaměstnán.

Pravda je, že jsem tam před mnoha měsíci, zkusmo a spíše pro zábavu, sám napsal s dotazem na eventuální možnost práce v diplomacii. Nevěděl jsem o ní nic a hlavně jsem pořád nevěděl, jestli je lepší zůstat v Izraeli v místní lineární jednoduchosti života a smrti, nebo se vracet na malou univerzitu ke svým studentům a životu naplňovanému a komplikovanému manželkami, dětmi, příštími manželkami a příštími dětmi.

Trochu předpokládané absolutní ticho zpět z Prahy mi dalo na celou akci s ministerstvem zahraničí vzdáleného českého státu vlastně skoro úplně zapomenout. A teď mi v počítači svítil strohý text: „Personální odbor rozhodl... dostavte se dne... do kanceláře číslo...“ Ani náznak toho, že právě vidím svůj život po příštích třicet let.

Ještě si pamatuji ten horký jeruzalémský den.

* * *

Život v Izraeli mě asi měl, čistě teoreticky, na život v české diplomacii trochu připravit. Na Rothberg School for Overseas Students jsem byl jediný Čech, jediný bez rabína v příbuzenstvu a jediný bezvěrec. Jenže namísto toho, aby to ze mne udělalo vyvrhele, stal jsem se jakousi vyhledávanou kuriozitou. Neustálá potřeba obhajování vlastní odlišnosti mě přesvědčovala o síle slova. Musel jsem často působit jak Marco Polo na dvoře Kublajchána, divný muž ve všem jiný, o vše se zajímající a vše komentující úplně jinak, než ostatní obyvatelé dvora čekali. Při troše diplomacie se ale člověk naučil být jen „zajímavě“ jiným, nikoliv chodící urážkou a překážkou.

Rozhodně jsem nečekal, že Jeruzalém bude ve svém denním životě tak prolezlý náboženskou vírou, a to bez ohledu na to, jste-li věřící, nebo vůbec ne. Někdy čas mi trvalo zvyknout si na dikrát víry v drobnostech každodenního života. O šabat třeba mnoho lidí nevyužívalo elektřinu a k ní připojené plody civilizace, a tak jste se – mluvíme o dobách před mobilními telefony – o víkendy mnoha lidem prostě nedovolali. Radikální lekce mě čekala hned první víkend mého nového života.

Volal jsem z budky, telefon samozřejmě kdesi marně vyzváněl, protože volaný by se ho o šabat ani nedotkl, až ke mně přistoupil ortodoxní chasid v huňaté kožešinové čepici, ideální spíš na zimní Sibiř než do čtyřicetistupňového vedra letního Jeruzalému, sebral mi sluchátko z ruky, zavěsil ho a vyčítavě prohlásil: „Je šabat.“ A pak mě tam prostě nechal stát a přemýšlet, co tohle zase bylo. Vrátil jsem se domů a marně čekal na výtah. Je šabat. Není elektřina.

Ve vzdálené české domovině nebyla schopnost každodenního vyjednávání příliš potřeba. V Izraeli se bez ní nedá reálně žít. Mezi polabskými paneláky nepotkáváte mnoho lidí orientálních kultur a situace, že by tam třeba někdo v řeznictví začal řešit vaši možnou náboženskou příslušnost a jestli jí vlastně odpovídá váš nákup, se úplně vymyká představivosti. Zato v Izraeli se z malých věcí ihned stávaly podivné diplomatické problémy, a jestli tahle komplikovaná země v něčem vyniká, tak v tom, že každý problém umí ještě zvětšit. I prostý nákup párku v obchodě najednou znamenal rozhodnutí, zda si dám košer párek, který chutná trochu jako překližka, anebo opravdový vepřový párek. Ten samozřejmě dostanete, jen musíte najít řeznictví, které hříšníkům prodává „bílé maso“. Slovo vepřové se tam nikdy nevysloví.

Sotva jsem se doučil dostatečně hebrejsky, objevil jsem si podobné magické místo. Maličký zastrčený krámeček, shodou okolností hned vedle ulice s několika velmi ortodoxními ješivami*. U dvou malých stolečků v koutě před pultem tam sedávalo několik aškenázských tváří a s proviniilými pohledy řešily problém podobný mému. Vůně českého dětství tu

* Ješiva – židovská škola určená zejména pro studium talmudu a židovského náboženského práva.

prosakovala vzduchem, až se i židličky zdály od pohledu mastné. Najednou připlula zpátky Evropa, ta proklínaná a potenciálně nebezpečná Evropa, kterou Židé nikdy nedokázali úplně opustit. To nebylo uzenářství, ale obchod s nostalgií, ostrůvek cizoty, která bývala domovem. Nechodil jsem tam často, jen když mě chytla touha po dětství, kterou tam prodávali ve formě uzenky.

Co tím chci říct, je to, že i tak nevinná akce jako „nákup párku“ se v Jeruzalémě automaticky promění v diplomatické cvičení citlivosti, znalosti kultur a sebeidentifikace. Až v Izraeli jsem se naučil, jak moc člověka determinuje to, za koho je druhými považován. Že to nemusí být to samé, za koho se považuje on sám. A že nejdůležitější je nalézt svůj vlastní kmen a žít podle jeho zákonů pod jeho ochranou. Na multi-kulturních ulicích Jeruzaléma je totiž nakonec možné skoro vše, pokud je jasné, kam to patří. Všechno individuální a vše, co je navíc, je pak už jen věcí diplomacie. Diplomacie jako umění pozorování, empatie, sociálně citlivého ohýbání tisíciletých pravidel tak, abyste se do nich ještě vešli, a negociace případných sporů, pokud možno dříve, než vzniknou. Příprava rezoluce OSN o využívání vodíku v radikálně odlišných prostředích od polynéského ostrova po pařížské předměstí se tak od nákupu párku v Jeruzalémě vlastně příliš neliší. To by ale bylo na úplně jinou knihu.

1996

Můj první rok v české diplomacii byl více poznáváním světa byrokracie než nějaké diplomacie. Jeruzalémská lekce o tom, jak důležité je najít si svůj kmen, definovat svoje místo v něm tak, aby člověk mohl být sám sebou a ostatní to s ochotou přijali, mi brzy začala pomáhat.

Dostal jsem svůj stůl, kancelář, počítač a žádnou skutečnou práci. Můj nový diplom z Hebrejské univerzity ze mě udělal experta na Blízký východ, což v praxi znamenalo pochopit hlavní pravdu téhle části světa – že čím méně o věci víte, tím je váš názor na ni pevnější. To nebyla nejlepší výbava k pohybu v Čechách a vlastně jakékoliv jiné zemi, která je plná lidí

pevných neinformovaných názorů takřka na cokoliv, Blízký východ s Palestinci a Izraelci zejména.

Naštěstí právě Izrael, odkud jsem přijel, byl považován za věc až příliš důležitou a citlivou pro diplomatického eléva, a tak jsem dostal na starost českou politiku a vztahy s Jemenem. Ty v realitě nezajímaly vůbec nikoho, dokonce ani samotnou jemenskou ambasádu v Praze. Jejich diplomatické zastoupení v daném okamžiku sestávalo z velvyslance, bývalého řidiče tanku, který před lety jako první při převratu vypálil na emířův palác, a od tohoto zlomového momentu již ten dobrý muž neudělal ve svém životě nic. Jeho jedinou starostí tak bylo, jak pokud možno co nejdéle zůstat v Praze a do ničeho se nezamotat. Skromný hlouček jeho podřízených měl ještě menší revoluční zásluhy, a tudíž i očekávání od svých životů, a tak se vesměs úspěšně snažili svého velvyslance ani nepotkat. Záhy jsem proto dostal na starost ještě další země Arabského zálivu, které u nás ambasády pro jistotu neměly vůbec, a nehrozilo tedy, že by moje expertiza byla kdy potřeba.

Jednou začas přišla depeše z některé z našich ambasád v regionu, většinou konstatující jen to, co se při troše úsilí člověk už dávno dozvěděl z tisku. Následovalo přepsání této zprávy do průběžně aktualizovaných materiálů o zemi, kterou jsem jako referent zpracovával, a její uložení do stavu čekání, až si materiály někdo někdy vyžádá. Přípravovala-li se návštěva v oné zemi, referent z materiálů sepsal „náměty na rozhovor“, které tam pak návštěvník vlastně měl jenom přečíst.

Fascinovala mě souběžná důležitost i zbytečnost téhle práce. Na nejnižší úrovni diplomatického žebříčku si člověk víceméně svobodně sám vybíral, co považuje pro svoji zemi za důležité rozhodnout a projednat, sepsal argumenty a fakta dle vlastního výběru a pak už jen počkal na zápis z jednání v zemi daleko od něj, zda a jak se to také skutečně stalo. Zároveň ovšem nemohl nijak ovlivnit, zda se tak vůbec stane a kolik z toho, co se stalo, se ze zápisu zpětně dozví. Najednou jsem tak ze dne na den spoluvytvářel státní politiku vůči několika zemím světa s tím, že to, co tam dělám, vůbec nikoho nezajímalo. Skutečné zápasy a krvavé diplomatické bitvy se odehrávaly na úplně jiná témata – kolik lidí bude pracovat kde

a na čem, jaké budou mít výplaty, na kterou ambasádu budou vysláni, jaký tam bude rozpočet na různé akce a činnosti.

Tato sféra byla na rozdíl od politiky důsledně propracována a množství kontrolních razítek a podpisů, které vyžadovala i sebemenší aktivita týkající se finančních nákladů, se neobešlo bez neustálých drobných, ale kariérně riskantních rozhodnutí. Jako by to byly dva oddělené světy. V tom prvním se řešily myšlenky, obchodní případy a směřování Česka na Západ. Ten druhý zajímal jenom proces s účtenkou. Ještě o mnoho let později jsem si už jako velvyslanec v OSN uložil přísnou písemnou výtku mého pražského ústředí, která zněla víceméně zhruba takto: „Na snídani 3 prezidentů a 2 premiérů za Vaší přítomnosti, tj. 6 osob, bylo vypito celkem 7 džusů. Vysvětlete.“

Začal jsem tedy podobné nepolitické problémy řešit. Z nudy i ze zoufalství. A tak nějak po izraelsku. Nebát se hloupost nazvat jménem nositele a ještě za to očekávat pochvalu. Brzy se na mém stole začaly vršit papíry ode všech, kteří nechtěli rozhodnout nic, nebo se pod to alespoň nechtěli podepsat. Nakonec se tedy musela i moje funkce nějak srovnat s rozhodnutími, která jsem mezitím už učinil. Začal jsem být takřka periodicky po několika měsících povyšován a povyšován a během čtyř let jsem se stal z referenta vedoucím odboru Blízkého východu, poté i Afriky, pak vrchním ředitelem pro celý rozvojový svět a nakonec i náměstkem ministra a posléze velvyslancem. Postarší referent, se kterým jsem ještě před rokem sedával v kanceláři, kde v tichosti a pohodě předvídatelnosti již přežil 3 režimy a 40 let života, a který již dosáhl takřka úplné neviditelnosti, se na mne při náhodných setkáních na chodbě najednou díval s jakousi moudrou směsicí pobavení a soucitu. „Koleduješ si, chlapče, koleduješ. Nakonec tě stejně jednou zavřou,“ řekl mi před svým odchodem do zasloužené penze.

Již jsem nebyl ten, kdo materiály píše, ale tím, kdo je má číst. A protože se často jednalo o to, co jsem si do nich sám v minulé pozici napsal, nemusel jsem je číst – mohl jsem i vyjednávat. O tom, proč je dotyčná věc právě takhle. Co chceme my a jestli jim to chceme vůbec říct. Konečně začala skutečná diplomacie a s ní i cesty po celém světě.

VÝCHODOAFRICKÝ DENÍK

Říjen-listopad 1997

Odlétám z Čech a je pouhý jeden den do konce ministra zahraničí Zielemce.* Nikdo z nás o jeho plánovaném odstoupení nevěděl, dokonce ani jeho nejbližší. Teprve zítra zavolá na káhirskou ambasádu Klára P., která toho rána odnesla Václavu Klausovi dopis se Zielemcovou demisí

* Tehdejší ministr zahraničí Josef Zielemec stál v pozadí tzv. sarajevského atentátu, tedy pokusu o odstavení tehdejšího premiéra Václava Klause. Pokus nebyl úspěšný.

a na rozdíl od premiéra věděla, co v něm je. Rozhoupaná domácí politická scéna má na mě dopady jen nevědomky, ale takřka ihned. Po mnoha letech je mi poprvé v letadle špatně, a to ještě nevím, že až se další ráno proberu ve svém ředitelském bytě v Káhiře, začne ten den nesmyslným zvracením, aby tak i pokračoval. Daň nervozitě, životosprávě a takzvanému úspěchu. Odlétám na svoji celkem devátou návštěvu Egypta a třetí jen v tomto roce v den, který je zajímavý z tak čistě sobeckého důvodu, jako že je mi zrovna dnes přesně třicet pět let.

EGYPT

Je už hodně po půlnoci, když se pod levým křídlem letadla objevuje konec černoty, jakou dokáže z výšky několika kilometrů vytvořit v jinak i tak černé hodině světa jen moře. Alexandrie pod námi pobřežím začíná a vlastně už nikde neskončí. Miliony světél a za nimi miliony lidských osudů. Alexandrijský kvartet*, který se nejspíš bez velkého zájmu okolního světa odehrává stále znovu a znovu, v jiných kulisách, den za dnem. Rád přilétám těmi americkými železnými boeingovými ptáky potmě do milionových aglomerací, obrovských světélkujících chobotnic, které svými hrabivými chapadly rozsvěcují černotu po celém obzoru a teprve v této jediné odhalující chvíli ukážou svoji skutečnou velikost.

Alexandrijská světla takřka bez pauzy přecházejí v Káhiru. Řada blikajících očí se stává pořád více domy, dalšími a dalšími jakoby nikdy nedostavěnými příbytky. Arabská města jsou celkem nehostinná, studená, betonová a neosobní skladiště, ve kterých jenom přespávají lidé, kteří ve skutečnosti žijí na ulicích. Snad i proto každý hovoří o „arabské ulici“, i když myslí město.

Vždycky mám při přistání v Káhiře dojem, že užuž vlétáme někomu do obývacího pokoje, a potom najednou ten studený, holý obývací pokoj jen neuvěřitelně rychle zahlédneme, za ním další a další a pak už jen přistávací dráha a jsem zase tady.

* Klasická kniha Lawrence Durrella – velkolepá freska života v předválečné Alexandrii.

Severní Afrika dýchá nočním vzduchem, který přes svoji mořskou čerstvost už jakoby hnil sám v sobě. Hned před letištěm zahlédnu první z milionů káhirských toulavých koček. Těch se po zatím čtrnáctimilionové Káhiře toulá ještě víc než lidí.

* * *

Kdykoliv jedu cestou z letiště do centra Káhiry, říkám si, že budu muset ještě jednou navštívit místní „Maroldovo bitevní panoráma“, podivný památník jomkipurské války. Panoráma, dotvořené několika pečlivě zakonzervovanými ruskými stíhačkami a zatavenými děly, je po arabsku obzvláště barevně vyvedené, jak si ostatně tato pro místní lid tolik příznáčná válka zasluguje. Specifická absurdita konfliktu je svázána s podzimem roku třiasedmdesátého, kdy byl obvyklý arabský útok na Izrael pod heslem „aspoň jednou za deset let“ poprvé výborně načasován na židovské novoroční svátky. A než se Izraelci vzpamatovali, že už mají po prázdninách, málem bylo po válce. A také po Izraeli.

Arabové se ovšem patřičně vylekali z možnosti přijít o jediný spolehlivý úhelník celoarabské jednoty, a tak následný pozdní izraelský protiútok skončil překvapivě úspěšně návratem k původnímu stavu. Nikoliv špatný výsledek, uvážíme-li, že docela jistě nejméně jedna ortodoxnější pětina Izraele, jak ji – bez urážky – znám, řešila namísto obrany málem již obležené jeruzalémské ortodoxní čtvrti Me'a Še'arim zajímavý talmudický problém, jak o svátcích košer vystřelit bez porušení zákazu zacházení s ohněm a jiskrami.

Závěrečná absurdita téhle války, která kromě dalšího příspěvku k řešení sporu mezi talmudickým pravidlem a pravidly života na Blízkém východě samozřejmě nepřinesla nikomu nic, spočívá v tom, že ji dodnes obě strany považují samy pro sebe za vítěznou, a slaví ji tedy víceméně ve stejnou dobu na obou stranách.

* * *

Druhým, pro nadčasovou úvahu o povaze lidské též vhodným bodem mých nočních cest z káhirského letiště je mramorový podjezd na luxusním předměstí Heliopolis. Nedaleko od hindského chrámu, který si zde postavil počátkem našeho století evropský architekt smutnicí po jižní Indii, se asfaltka z letiště noří do hlubokého podjezdu. Za pravidelných dešťů do něho voda přirozeně z ulic vtéká, ale stejně přirozeně už nikam neodtéká, neboť prostě nemá kudy. A tak si tu můžete několikrát ročně zahrát v autě na ponorku, podobně jako vloni místní automobil bez technického průkazu. Tomu ovšem pod vodou motor zkolaboval, a tak se za ním zcela nesmyslně vnořilo do vod dalších osm automobilů. Výsledkem kuriózní řetězové podvodní autonehody bylo utonutí všech zúčastněných řidičů. Právě podle nejjednodušších věcí, třeba jestli autobusová zastávka vypadá jako zastávka a stojí na ní autobusy podle nějakého řádu nebo zda podchod počítá s deštěm, poznáte skutečnou úroveň civilizace místa. Jestli je tam i symfonický orchestr, to je už jenom nadstavba.

Mimochodem, utonutí řidiče je další z překvapivě častých kuriózních smrtí v pouštních krajinách a pravidelně potkává několik lidí ročně. Třeba uprostřed Sinajské pouště mezi Egyptem a Izraelem, máte-li tolik smůly, že vás v nevhodném místě pouštní silnice chytne nejrychlejší a nejprudší déšť vašeho usedle evropského života. Většina cest totiž víceméně sleduje nejprůchodnější linku těmito kraji písků, kamenů a ještěrek, tedy dna vyschlých koryt řek. Ta se za deště neuvěřitelnou rychlostí na několik málo hodin naplní po okraj a vašemu vodopropustnému autu dopřejí dostatečný nával bahna, který vám zablokuje dveře. Je-li právě někde tady Bůh Židů, Arabů a křesťanů domovem, prokazuje svůj poměrně značný smysl pro paradox.

* * *

Nejcennějším majetkem ve všežravé Káhiře není zeleň, jak by se snad mohlo zdát, ale ticho. Káhira se rozrůstá o milion obyvatel ročně a každý z nich produkuje všechno jiné než ticho. Možná i proto je tady tolik mešit, které věrně tradici neobsahují vůbec nic než ticho chladna

a ticho koberců. Jen nejzkušenější a nejzasvěcenější hledači ticha v Káhiře ale vědí o malé, zapomenuté zahrádce uvnitř městské citadely, hned za muzeem mučících nástrojů. Pod několika zelenými stromy za vysokými hradbami je možno sedět a strážit takové ticho, které nepotkáte po dalších nejméně dvě stě kilometrů špíny, bídy a řevu života, ať už se vydáte kterýmkoliv směrem z tohoto již málem ztraceného ráje. Jestli vás jednou do zahrady cokoliv přivede, snažte se být při tom sami. A je-li již někdo uvnitř, jistě tam hledá poslední ticho v Káhiře. Pak raději odejděte bez pozdravu.

* * *

„Egyptán ti pro libru olíže botu. To by tvrdý Iráčan nebo hrdý Jemenec nikdy neudělal,“ poznamenává V., kterého léta v Káhiře přivedla ke stále více koloniálnímu přístupu k místnímu etniku. „A Egyptané jsou mezi Araby jediní Rusové,“ nabízí další svoji poučku, jak se tak proplétáme úzkými uličkami pod Citadelou. Jsme nebezpečně blízko nejchudší části města a vyvoláváme tu trochu nechtěnou pozornost.

Rifájí jsou dvě naprosto zrcadlově shodné mešity, které svírají proslulý klášter a koránickou školu. Stará, středověká mešita se od své modernější dvojnice pozná podle ran a dělových koulí, dosud vězících v její omítce, a je tak veliká, že se do ní kdysi vešlo celé panovníkovo vojsko. Nová, identická mešita do páru pak byla postavena až v minulém století architektem přizvaným z moravských Boskovic a je zajímavá i tím, že vlastní nejvyšší minaret v Káhiře. Jeho ochoz je naším dnešním odpoledním cílem.

Původně zde samozřejmě měly být po tureckém zvyku minarety čtyři, ale jeden z nich těsně před dokončením spadl a kromě životů přítomných dělníků a všudypřítomných očumujících káhirských žebráků s sebou odnesl i plány na další rozestavěné minaretky. V Rifájí jsou i hrobky egyptských králů a hrob posledního exilového šáha Íránu, Muhammada Rezy Pahlavího.

* * *

Procházíme bosi klášteřem a mešitou. Nacházíme tu příjemné chladno a ticho, dvě již zmíněné káhirské cennosti. V dlouhé místnosti podél hlavní lodi sedí skupina Egypťanů a dojednávají svatební smlouvu. Svatebčané jsou natolik chudí, že mají namísto obvyklé hudby najaté jenom dva vlastní příbuzní s tamburínami. Po podpisu smlouvy vychází svatební průvod z mešity, kde jej se zájmem okukuje mladá, krásná a neuvěřitelně špinavá Italka v rozdrbaných šatech odhalujících dost i na Řím, natož pak na Káhiru. Zase někdo, kdo to tady bude mít těžké a jehož schopnost odjet odsud stejně, jako sem přijel, je poměrně mizivá.

Neschopnost vnímat hodnoty jiných kultur v jejich neevropském kontextu a mladistvé přesvědčení o sobě jako hodnotovém centru světa bylo Evropanům v těchto krajích ostatně vždycky vlastní. Hodně Arabů přitom právě schopnost sebesoustředné arogance na Evropě nejvíce obdivuje již od roku 1798, kdy se v Egyptě vylodil se svým vojskem Napoleon Bonaparte a hned se prohlásil na dobu svého pobytu „za muslima“. Vždycky mě překvapovala podivná struktura egyptského výběru z nabídky evropské kultury. Vzpomínám si i na rozpaky německého novináře kdesi na polozapomenutých bezejmenných ostrůvcích vprostřed Nilu na jihu Egypta, kterému vesničané, kteří ještě nikdy nebyli ani členem v nedalekém Asuánu, pořád opakovali: „Inte almání? Hitler? Hitler kwajjes giddan.“ (Překlad: Ty jsi Němec? Hitler? Hitler je výborný.) Nu což, dokonce i šéf káhirské obchodní komory se jmenuje prvním jménem Hitler.

* * *

Káhira znovu dýchá prašné horko. Vracíme se do mešity ke hrobům egyptského krále Farúka a členů jeho rodiny a do malé kaple, kam se chodíval modlit poslední íránský šáh Rezá. Po Chomejního revoluci z roku 1979 žil kousek odsud, v cizí zemi své druhé egyptské ženy pocházející z rodu místních králů, a každý den odpoledne sedával v kapli se svým osaměním a se svou rakovinou. Snad tady přemýšlel, jak jeden podivně nadčasový a do našeho století naprosto nevhodný charismatický imám, jím vypovězený do daleké a nenáviděné Francie, porazil několika slovy a milionovými

davy negramotných perských vesničanů jednu z největších armád na světě tak rychle, že ani nestihli odletět její američtí poradci. Rúholláh, dech Alláhův, se prvním jménem příznačně jmenoval tenhle klerik, který v nádechu mezi dvěma modlitbami ukončil monarchii kozáckých atamanů v čele novodobé Persie.

Samotné místo Rezových modliteb dnes zabírá jeho hrob z nejdražšího zeleného mramoru dovezeného z Íránu. Za hrobem stojí íránská vlajka, znak na ní je ovšem ještě šáhův. U hrobu radí dvěma ženám místní imám a starší žena se najednou dává do pláče. Imám jí cosi šeptá, žena strká do koránu rozloženého před knězem několik librových bankovek a plačky odchází. Druhá žena se zatím po kolenou přisunuje k imámovi pro svůj verdikt.

Takhle tedy vypadají konce dynastií. Jestlipak sem někdy jezdí také baby-šáh, Rezovo dítě, následník dnes již neexistujícího pavího trůnu, žijící z milosti dnešních mocných nejdřív na marockém královském dvoře a potom kousek od nás v Americe? Po dalších dvaceti letech se s ním potkám v nákupním středisku v americkém Marylandu, pozdravíme se a já se na nic neptám.

* * *

Vpodvečer vylézáme na slíbený nejvyšší minaret Káhiry na Rifájí. Stovky schodů v takřka absolutní tmě věže a některé z nich chybějí. Z první klášterní střechy stoupáme na druhou, pak na ještě vyšší a další schody. Opatrně šátrání, přerušované jenom ranami, jak si kdo narazí čelo do zdi. Nejriskantnější překážkou jsou ale volně visící elektrické dráty, vedoucí v divotvorných úhlech a neuvěřitelných propletencích všude po schodišti až na samý vrchol minaretu. Po půlhodině strachu, tápání a zarputilého vzteku se nakonec pod nohama objeví nikde nekončící město s pyramidami na obzoru. Vysoko na kopci nad domy káhirská Citadela a pod ní

* Rodina íránského šáha byla profesionálně svázána s jednotkou ruských kozáků, kteří byli nejsilnější součástí perské armády kádžárovské dynastie. Otec posledního šáha novodobého Íránu byl prvním etnickým Peršanem ve vedení této jednotky.

Město mrtvých, největší místní hřbitov s hrobkami obývanými těmi nejchudšími z chudých.

Rychle se stmívá a je třeba odjet ještě dnes z tohoto města, kde můžete jít jedinou ulicí desítky kilometrů do stále větší tmy, stále koncentrovanější špíny a stále fyzičtějšího pocitu lidské marnosti. Po několika kilometrech skončí i veřejné osvětlení a v tu chvíli vás napadne, že by se takhle dalo i umřít. Prostě se vydat na cestu městem a jít. A když půjdete dost dlouho, docela určitě se už nikdy nevrátíte.

ERITREA

Sedmihodinový let do Asmary mi znovu připomíná, kolik je mi roků a jak těžce se přibývající léta snášejí s dlouhodobým požíváním letištní stravy ohřívané mikrovlnkou. Ekonomická třída egyptského letadla je prostoro- vě až příliš ekonomická. Kdykoliv se mi podaří aspoň na chvíli usnout, probudí mě letuška, ať se znovu najím něčeho nepoživatelného, a pak už samozřejmě neusnu. Navíc namísto berličky alkoholu servíruje letecká společnost Misr Tarjan pouze arabské tiskoviny a korán. Jeden takový je doslova zatlučen do stěny letadla přede mnou. Listuji tedy koránem a modlím se za příchod deváté ranní, kdy si alespoň natáhnou nohy v Asmaře.

* * *

Asmara je nudné, vymydlené italské městečko, které má s Afrikou společné jenom Afričany. Ale ty má vlastně Řím dneska také. Místní Eritrejci srdnatě bojovali s komunistickým Mengistuem Hailem Mariamem ve své rodné Etiopii, až se jim podařilo rudého plukovníka odstranit a svoji provincii odtrhnout coby novou nezávislou zemi. Levicový důstojník-diktátor, po němž všude zbyly sloupy s rudými hvězdami a další podivnosti sovětského stylu, které na pozadí zeber a pakoňů vypadají nesmírně neústrojně, dnes v pokoji dožívá v nekapitalističtější zemi v okolí, v Zimbabwe. Má na co vzpomínat, třeba jak ukončil nejstarší dynastii na světě, táhnoucí se až ke královně ze Sáby a biblickému Davidovi, když

popravil etiopského císaře Haileho Selassieho ruským revolverem Makarov. Zblízka. Přes polštář.

Jedinou pamětihodností Asmary, hlavního města země, kterou povstání proti plukovníkovi vytvořilo, jsou tak jeho obyvatelky. Ty mají do věku pamětihodnosti daleko a vesměs vypadají jako stokrát recyklované a trochu oduševnělejší kopie Naomi Campbell. Raději rychle pryč ze země potenciálně nakažených krásků do sousední bratrské Etiopie, která z mnoha důvodů žárlí na svojí krásnou a bohatší mladší sestru Eritreu. Mimochodem, cynici říkají, že nákaza AIDS v Eritreji ještě nepostihla víc než 40 procent obyvatelstva.

ETIOPIE

Letiště v Addis Abebě má onu podivnou příjemnou atmosféru „lepší“ Afriky, jakousi směs domáckosti, klidu až nudy, leckdy tak klamné. V případě tohoto letiště ale i větší čistoty. Jako byste se najednou ocitli spíše než v Africe někde na benešovském nádraží. Už začátek cesty do blízké Nové květiny, jak zní překlad jména metropole z místní amharštiny, přináší základní pocit z téhle druhé či třetí nejchudší země světa – příjemno.

Nevím, jestli k „domáckému pocitu“ Čechů přispívají i ony již zmíněné a všemi nevšímavě míjené rusko-mariamské* obelisky a hranoly se srpy, kladivy a hvězdami, památníčky socialistických pokusů minulého režimu, které se do krásné horské Afriky tak krutě estericky nehodí. Rozhodně ale má svůj vliv i velmi líný proud automobilů, na jehož rychlosti se ani tak nepodílí často prapodivný technický stav vozidel jako místní benzín, tak bohatě naředený jinými tekutinami, že na čtyřku pojedete z kopce možná i padesát za hodinu.

Ostatně, nepokoušejte se natankovat tuto místní pohonnou směs do jakéhokoliv Evropou hýčkaného automobilu, nechcete-li ho v Etiopii nechat. V celé zemi existuje pouze jediná „diplomatická“ benzínová pumpa, ze které teče skutečný benzín.

* Plukovník Mengistu Haile Mariam vytvořil vlastní etiopsko-socialisticko-realistický architektonický styl.

* * *

Reálnou duši Addis Abeby tvoří trojice Mercato, běžci a žebráci. Chcete-li zachytit květinovou duši města do krabičky a ukazovat ji přátelům v daleké cizině, musíte pocítit tyhle tři jevy a následně je popsat v amharštině.

* * *

Mercato je obrovský nepřehledný trh na jednom z předměstí, který kromě hromady neuvěřitelných kyčů nabízí rovněž specializované krámký, kde lze dodnes, byť již ne levně, objevit zejména tolik ceněné manuskripty amharských knih. Dva tři roky života často dávno mrtvého opisovače a kreslíře náboženských textů vázaných v kozí kůži mají na místní podmínky závratnou cenu přes sto dolarů.

Mercato je ovšem i zcela ojedinělou příležitostí nakoupit jakékoliv knihy, o nichž vůbec není jasno, jak se do tohoto kouta planety vůbec dostaly. Čekali byste v uličce slovníků třeba německo-perský technický slovník? Nebo čínsko-arabský výkladový? Nebo staré ruské učebnice chemie ze základní školy z dob SSSR, které kolemjdoucí opravdu kupují?

Kult knihy a vzdělání je v Etiopii tak rozšířený, že se dokonce vyplatí i knihy krást. Ale nezoufejte, přijdete-li o své knížky, vyčkejte týden a běžte na Mercato. Zeptejte se na pár titulů a váš oblíbený obchodník vám požadované publikace sežene. A ani okem nemrkne, až si u něho budete kupovat své oblíbené, ohmatané výtisky, které mají na první straně vypsané vaše vlastní jméno.

* * *

Addiské běžce potkáte jenom ráno. Po čtvrté hodině ranní táhne z hor vlhko a asfaltové silnice voní obzvlášť svěže. Do dvou tří metrů výšky se nad nimi válí mlha, ze které vybíhají stovky běžících mužů a žen, beze slova vás minou a znovu se zanoří do vlahé páry za vámi. Němý proud přízraků běžících ulicemi má pro své podivné počínání velmi racionální důvody. Kromě

lidí běžících na ranní směnu do továren či běžících z noční směny domů potkáte i příští běžce profesionály, ty nejnadanější z rodiny, která se na ně skládá v naději, že jednoho dne vyhrájí první vytrvalecký závod někde v Evropě či Americe a nakrmí všechny hladové krky svých širokých rodin. Země Abebeho Bikily a Gebreho Selassieho, kteří kdysi bývali také jedněmi z bezejmenných kočičích těl, která pleskavě narážejí bosými chodidly do chladného asfaltu v mlze mezi kuželem sopky a protilehlou horou Entoto.

* * *

Podobně jako v Káhiře i v Addis Abebě tvoří žebráci skutečný život ulic. Oni jsou samotná dřevěná duše města. V nich nacházíte milionkrát opakovaný příběh lidské bída a absurdity osudu. Tisíce příběhů opuštěných žen, dětí matek bez prostředků, zestárlých prostitutek, mrzáků i profesionálů řemesla, které může při správném dávkování vynášet více než často nedostupná regulérní práce. Společným heslem všech je ale místní měnová jednotka prapodivného amharského jména birr.

Pouliční addiskou školou žebrání procházejí desítky dětí oslovujících osamocené a ne moc četné cizince svými podivnými, skoro anglickými větami. „You, you, you,“ volají ty nejmenší, co sotva umějí mluvit. „You money,“ volají předškoláci. „You money give“ volají ti samí po dosažení základní úrovně profesionality. Výrostci, kteří ve svých patnácti letech již ztrácejí emocionální výhodu malých dětí, se pak pokoušejí ohromit novými jazykovými vynálezy. „You send me one milion birr by credit,“ oznámil mi ten s rašícím zárodkem kníru, který stál u hotelu i dnes ve dvě hodiny ráno.

Na křižovatce v centru města využil staženého okénka auta asi desetiletý kluk. Vytáhl se, kam až jen mohl, strčil dovnitř umouněnou tvář a jednu ruku, ukázal na nás všechny sedící uvnitř a suverénně pravil: „You give me one birr. Each of you.“ A po Mercatu běhá žebrák-gramatik, který se na vás obrátí s větou obsahující veškerou relativitu našich životů. „You give me one birr, if any.“

* * *

Amharština patří mezi komplikované jazyky, které se v zásadě cizinec slušně nenaučí, pokud v Etiopii nežije pěkných pár let, nejlépe v čase svojí základní školní docházky. Přítel P. se s tímto nezvykle pokrouceným jazykem, ve kterém jsou jasné slyšet ozvuky hebrejštiny naroubované na jakési domorodé základy, potýká již od šedesátých let a je místními předváděn jako jakési podivné zvíře. U ferendže (Francouze, tedy obecně cizince) se s jazykem nepočítá. Ostatně, sám P. shrnul svých třicet let pražských zápasů s místní paleohebrejštinou slovy: „Co chcete od jazyka, kde se i kohout řekne hlavní slepice?“

* * *

V hotelu Hilton, zatím jediném centru evropeizované kultury, hraje večer místní Axumite Band. Několik mládenců s bubny a pár neuvěřitelně krásných zpěvaček ve sporých afrických folklorních oděvech zabubnují, zacinkají a zatančí po dvou písničkách z každé z etiopských oblastí. Je to místní nejlepší a často do zahraničí jezdící soubor, jak zjišťuji v následujících dnech, kdy se pravidelně objevuje i na zdejší jedině televizní stanici. Mozaikovitě posuny rytmických pásem v naprosto nespočitatelných asymetrických rytmech vás během několika minut odnesou z tohoto světa až do země, kde krásné snědé zpěvačky vydupávají z hotelové podlahy prach v přesně opačných synkopách, než se v neuvěřitelném tempu pohybují jejich ramena. A kdyby jenom ramena. Začínám chápat, proč před několika roky zmizeli ti dva Maďaři z mise OSN a byli objeveni zcela náhodně po pěti letech v bezejmenné horské vesnici, štěbetající zlomkovou amharštinou s ferendžským přízvukem s hordou svých nádherných manželek a špinavých, roztrhaných a veselých dětí se zářivými úsměvy. Není divu, že staří Etiopové mívali manželky dvě. Jednu tlustou, na rození dětí, kterou strašně krmili a nechávali zavřenou doma. Druhou, zřejmě podobně krásnou jako tanečnice Axumite Band, která s nimi chodila do války, nosila muži kopí a večer ho ovazovala a utěšovala. Válkami trávili staří Etiopové většinu času.

* * *

Axumite Band si dává přestávku a pokračuje po ní v rámci komercializace umění směskou místních a evropských pop hitů. Ještě než odejdu, vidím na pódiu před kapelou osamělou tančící dvojici – vousatého, skandinávsky vyhlížejícího pána a asi padesátiletou, ještě stále dokvétající etiopskou dámu. Skandinávec je velmi „cool“ a bez zájmu o okolí velice něžně tančí okolo svojí partnerky, která proplétá valčíkové kroky oněmi cupitavými rychlými údery nohou do chybějícího horského prachu. Ještě ve dveřích na odchodu vidím, že si dvojice následující valčík doplnila folklorním třesením ramen, uvolněných, jako by jim měly ruce upadnout. Už vím, co chci být v příští reinkarnaci. Padesátiletý Švéd tančící půlnoční valčík s krásnou etiopskou dámou v Hiltonu, Addis Abeba.

* * *

Návštěva Addis Abeby se nemůže odbyt bez zkušeností z míst, která ke každému městu patří a která diplomaté obvykle nenavštěvují, nebo se k tomu alespoň nepřiznávají. Je paradoxní, že v poměrně rigidním diplomatickém prostředí, bublině značně šedých a překvapivě průměrných lidí, je seznamování se s realitou považováno za luxusní, ne zcela bezpečný a poněkud extrémní sport.

(Zase si vzpomínám na slunné odpoledne v jednom z ženevských hotelů, kde OSN pořádalo konferenci. Měl jsem tam projev společně s jistým velmi britským diplomatem. Při společném kouření dýmky na terase ho upoutal protilehlý značně narkomanský parčík, kam právě přivezla sanitka jehly na rozdávání. „Do takového místa bych v životě nevstročil,“ říká mi. „No vidíte, a já tam minulý rok přespál, Excellence,“ svěřil jsem se mu. Nevěřil mi.)

* * *

V rámci poznávání skutečného života se tedy nejdříve pokousím vyzkoumat od místní slovensky hovořící Amharky, provdané za bodrého Moraváka z Uherského Hradiště, které že cigarety kouří místní dělnická

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Země, které už nevydávají víza.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.